

İnsan Doğasının Şiddete Eğilimi ve Dini Referanslı Şiddet

Ömer AKYÜZ*

Özet: Bu çalışmada, insan doğasının şiddete eğilimli olduğu ve bu eğiliminin daha ilk insanlardan olan Hz Âdem’in çocukları Habil ve Kabil arasında çıkan çatışmaya dayandığı, şiddetin din üzerinden meşrulaştırılması, bunun üç büyük din başta olmak üzere beşeri dinler üzerinden incelenmiştir. Din gibi asli mesajı itibarıyla insanlığın barışını ve kurtuluşunu amaçlayan bir yapının nasıl olup da şiddetin referansı ve nedeni olduğu üzerinde durulmuştur. Bir tarafta huzur, barış ve kurtuluş mesajı taşıyan dinsel yapıların diğer taraftan çatışma ve şiddetle bir arada anılması gerçekte bir paradokstur. Çalışmada, bu paradoksa teolojik zeminden hareketle şiddete bir izah getirmeye çalışılmıştır. Ayrıca bir dini gelenek içindeki grupların ilgili ayetlere yaklaşımlarının aynı olmaması şiddetin dindarların yorumlarından kaynaklandığını göstermektedir. İslâm’daki cihat kavramı bazı guruplarca şiddete dönük yorumlanırken, konunun uzmanları cihadın şiddete referans olamayacağını savunmaktadırlar. Diğer faktörleri göz ardı ederek dinin tek başına şiddeti körüklediği tezini ileri sürmek yöntem olarak doğru değildir. Bunların yanında, dini metinler genel olarak ele alındığında barışla ilgili söylemler şiddet çağrıştıranlardan kıyaslanamayacak kadar fazladır.

Anahtar Kelimeler: Din, Şiddet, Dini Şiddet, Dini Meşrulaştırma.

Abstract: In this study, It has been carried out that the human nature is prone to violence the more this tendency is based on the conflict between the children of the first human being St. Adam, Abel and Kabul, and the legitimization of violence through religion. These studies have been carried out from the perspectives of human religions, mainly three major religions. It is a paradox in fact that the religious structures bearing the message of serenity, peace and salvation on one side are considered together with conflict and violence on the other side. In this study, this paradox was tried to bring about a description of violence from the theological point of view Furthermore, the fact that groups within a religious tradition do not have the same approach to the relevant verses suggests that violence is rooted in the interpretations of religious people. While the concept of jihad in Islam is interpreted in some groups as violence, experts in this issue argue and the support the idea that jihad can not be a reference for violence. It is not the correct method to argue that the religion alone is fueling violence by ignoring other factors. In addition, when religious texts are considered in general, the discourse about peace is so incomparable to those of violence.

Keywords: Religion, violence, religious violence, religious legitimation

* İnönü Üniversitesi

İnsan Doğasının Şiddete Eğilimi:

Henüz insan yaratılmazken önce melekler, insanın ‘şiddete başvurma’ yönüne işaret etmiş, onun yeryüzünde ‘fesat çıkarıp kan dökceğini’ söylemişlerdi. Aradan henüz bir nesil geçmemişti ki, meleklerin dediği oldu; Âdem’in oğullarından Kabil, Habil’i öldürdü, Şiddetin, en üst düzeydeki tezahürüydü bu. Tarih boyunca insanlar, değişik düzeydeki şiddetin her çeşidine başvurmuşlardır. Aile fertleri arasında, toplumun kendi içinde ve bireyler arası ile toplumlar arası şiddet hep devam ede gelmiştir. Bu, insanın mayasında, şiddete başvurma eğiliminin inkâr edilemez bir kanıtıdır. Kuşkusuz imtihan için yaratılmış olan insanda olumlu ve olumsuz eğilimlerin bir arada bulunması da yadırganacak bir durum değildir. Yüce Allah, meleklerin insan hakkında ileri sürdükleri bu tespite karşı çıkmamış ama yarattığı bu yeni varlığa ‘isimleri öğrettiğini’ meleklerle haber vermiş, hatta bu konuda insan ile meleği yarıştırmış ve bu yarışmada insan başarılı olmuştur. ‘İnsanın isimleri öğrenmesi’, onda var olan bilgi elde etme yeteneğidir. İnsanın bilgi üretmesi, eşyayı tanımlaması anlamına isim vermesiyle olur. İnsan bu niteliği sayesinde yeryüzüne hâkim olmuştur. Ancak bu bilgilenmenin odağında insanın kendisi vardır. O halde yeryüzüne hâkim olurken insan için en gerekli bilgi, insanın kendisini konu alan bilgidir. Bu bilgi elde edilmedikçe insan, yeryüzünde fesat çıkarmağa ve kan dökmeye devam edecektir. Madde konusunda bilgilenmek yalnız başına insanın yeryüzünde fesat çıkarmasına ve kan dökmesine engel değildir. Hatta yalnız bu konuda bilgilenmek, insana daha çok fesat çıkarma ve kan dökme imkânı verir. Peygamberler, insanları bu bilgiyle donatmak üzere gönderilmişlerdir; yeryüzündeki fesadı ortadan kaldırmak ve insanda var olan şiddete başvurma eğilimini doğruya kanalize etmek için. Ama peygamberlerin çabalarına rağmen yeryüzünde fesat devam etmiş, şiddet de bütün boyutlarıyla süregelmiştir. (Ateş, 2002)

Meleklerin ‘*fesat çıkarıcı ve kan dökücü*’ diye nitelendirdikleri insanın, yeryüzünde ilk kan dökme eylemi, Âdem’in iki oğlu arasında meydana gelen olayda kendisini göstermiştir. Bu olayın ilk öldürme olayı olduğuna dair bir hadiste Hz Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: ‘*Haksız yere öldürülen kimsenin günahının bir misli de Âdem’in ilk oğluna yüklenir. Çünkü öldürme işini ilk çıkaran odur.*’ (Ateş, 2002)

Bu olayın Kur’an’daki anlatım şekli ise şöyledir: ‘*Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş) ‘Andolsun seni öldürecekim’ dedi. Diğer de ‘Allah ancak sakınanlardan kabul eder. Andolsun ki sen*

öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim, ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben istiyorum ki sen, hem benim günahımı, hem de kendi günahımı yüklenip ateşe atılacaklardan olasın. Zalimlerin cezası işte budur' dedi. Nihayet nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de onu öldürdü. Bu yüzden kaybedenlerden oldu.” (Ateş, 2002)

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Kur'an'da anlatılan bu kıssa, (meşru sebeplere bağlı olarak ve şartların gerektirdiği durumlarda) insanların birbirlerine saldırmalarının, hatta öldürmelerinin doğuştan gelen bir özellik olduğunu göstermektedir. (Ateş, 2002)

Allah'ın ruhundan bir parça taşıyan insanın, Allah'a inanma, O'na yönelme istidadına sahip olduğu gibi, aynı zamanda kötülüğe meyilli ve olumsuz yönlerinin de bulunduğunu Kur'an şöyle açıklar: “Doğrusu insan, pek zalim ve çok nankördür.” “İnsan çok acelecidir.” “İnsan, pek cimridir.” “O, yeryüzünde iş başına geçti mi orada fesat çıkarmaya, ekinleri ve nesilleri kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez.” “İnsana anlatmakta ve insanın bu yönlerini eğitmesini hatırlatmaktadır. Her insanda bu tür olumsuzluklar mevcuttur. Muallim olarak gönderilen peygamberlerin amacı, insanı bu zaaf ve risklerden arındırmak, onu eğiterek iyi huylarla mücehhez kılarak neticede insan-ı kâmil seviyesine çıkarmaktır. (Sancaklı, 2016)

Şiddetin Öznesi ve Nesnesi Olarak Dinler:

Dinlerin dinsel metinlere dayalı dini söylemde kendi teolojik perspektiflerinden hareketle şiddeti açıklamaya yönelik geliştirdikleri bu ve benzeri söylemlere karşın, din mensuplarının değil tarih boyu bütün din bağlılarının bir şekilde şiddetin hem öznesi hem de nesnesi oldukları da bir gerçektir. Sayısız dini gruplar ve akımlar şiddetin hem öznesi hem de nesnesi yani hem faili hem de mağduru olmuşlardır. Yalnızca ekonomik çıkarlar, etnik ve kültürel farklılıklar, siyasal amaçlar, çekişmeler ve tarihsel kavgalar nedeniyle değil, farklı dinsel inançlar, tutumlar, hatta aynı din içerisinde farklı dini yorumlar nedeniyle dünyanın dört bir tarafında şiddet olayları yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Bu çerçevede mezhep çatışmaları, kutsal savaşlar, zorla din değiştirme hadiseleri, cadı avları ve sapkın ya da heretik olarak nitelenen kişilere ve gruplara yönelik baskılar ve takibatlar tarihin her döneminde bir realite olarak karşımıza çıkmıştır. Tarihsel süreçte dinsel geleneklerin siyasal iktidarlarla ilişkilerine ve elde ettiği güce paralel olarak gerek diğer din bağlılarına ve gerekse kendi içlerinde farklı din yorumu olarak ortaya çıkan mezhep hareketlerine baskı ve şiddet uygulamaktan kaçınmadıkları bilinmektedir. Ancak bu şiddet hadiseleri irdelendiğinde bunda dini kurumların politik yapılarla, devletlerle, milli

kimliklerle, ya da etnisitelerle iç içe geçmiş olduğu ve dini görünümlü her şiddet hadisesinin gerçekte politik bir hedef taşıdığı da dikkati çekmektedir. Örneğin bu çerçevede 4. yüzyıldan itibaren siyasal otoritenin desteğini arkasına alan ve askeri, politik ve ekonomik güçle tanışan Hıristiyanlık, Avrupa’da ve Kuzey Afrika’da kilisenin dominantına dayalı bir iktidar üretmiş, muhaliflerini gerektiğinde kanla bastırmaktan ve kolonyalı güçler vasıtasıyla zorla Hıristiyanlaştırma stratejisi uygulamaktan geri durmamıştır. (GÜNDÜZ, 2016)

Bununla birlikte dinin ve din bağlularının aynı zamanda şiddetin nesnesi, bir diğer ifadeyle mağduru oldukları da bir gerçektir. Nitekim dinler tarihine bakıldığında birçok dinsel geleneğin tarih sahnesine çıkışında şiddetin mağduru olmuştur. Örneğin Hıristiyanlık şiddet ortamında doğmuştur; şiddet yalnızca Tanrı oğlu olarak değerlendirilen İsa Mesih’i ve erken dönem Hıristiyanlığın önemli ilahiyatçılarından ve misyonerlerinden Pavlus ve Petrus gibi kişileri etkilemekle kalmamış, ilerleyen dönemde Hıristiyan cemaati Greko-Romen emperyal siyasetinin mağduru olmuştur. Benzer şekilde İslam da bizzat Hz. Peygamber’in Mekke döneminde ciddi bir saldırı ve takibatın etkisi altında kalmıştır. Aynı durumu Yahudilik, Budizm, Maniheizm vb. çeşitli dinsel gelenekler için de söylemek mümkündür. (GÜNDÜZ, 2016)

Şiddet ve Din:

İnsanlık tarihinde ve günümüzde gerçekleşmiş olan sayısız çatışma, savaş, şiddet ve terör olaylarının bazıları meşruiyetini dini referanslardan almakla birlikte, bazı marjinal kültürler haricindeki bütün dini inanışların insana yönelik öğretileri temelde iki husus içerir. Bunlar; hakikat ve kurtuluştur. Bu doğrultuda, evrensel olarak kabul görmüş bütün dinler kaosa, kargaşaya, fitneye, zulme, ahlaksızlığa ve her türlü kötülüğe karşı barışı, hoşgörüyü, adaleti, iyiliği ve benzeri pozitif değerleri ön plana çıkarırlar ve insanları her türlü kötülükten ve sapkınlıktan uzak durmaya davet ederler. (ALKAN, 2016)

Ancak, evrensel dinlerin, özde kuralsız her türlü şiddeti ve terörü yasaklaması, dini inanışların ve değerlerin şiddeti ve terörü meşrulaştırmada bir araç olarak kullanıldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Zira günümüzde Ortadoğu’dan Uzakdoğu’ya ve Afrika’dan Amerika’ya kadar dünya genelinde yaşanan şiddet ve terör olaylarında dini argümanlar referans olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Nitekim El Kaide ve IŞİD militanlarının gerçekleştirdikleri intihar eylemleri ve tekbir eşliğindeki kafa kesme görüntüleri, hemen her gün internet siteleri ve televizyon kanallarında sürekli kendisine yer bulabilmektedir. (ALKAN, 2016)

Dini, şiddet ve terör eylemlerinde bir meşruiyet dayanağı olarak kullanan örgütlerin, bu meşruiyeti özellikle kutsal metinler ve ayetlerden sağladıkları gözlenmektedir. Bu örgütler, kutsal metinlerden elde ettikleri bazı kavramları ve ayetleri genel bağlamından koparmakta ve yalnızca ‘seçilmiş kavram ve ayetleri’ olarak şiddet ve terör eylemlerine meşruiyet dayanağı olarak kullanmaktadırlar. Zira özellikle ilahi dinlerin kutsal metinleri incelendiğinde sevgi, barış ve kardeşlik söylemlerinin yanında çatışma, şiddet ve savaşla irtibatlı olabilecek çeşitli ifadelerle rastlamak mümkündür. (ALKAN, 2016)

Nitekim Eski Ahit’te İsrailoğulları, ezeli ve ebedi düşmanları Amelekilerle mücadelelerinde yer yer öldürmeye, mallarını yağmalamaya, yıkıp yakmaya davet edilmiştir. ‘...Şimdi git Ameleki vur ve onların her şeyini tamamen yok et, onları esirgeme ve erkekten kadına, çocuktan emzikte olana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsini öldür’ (I. Samuel, Bab 15:3) ifadeler, bu açıdan dikkate değerdir. (ALKAN, 2016)

Yahudilerin savaşmakla zorunlu oldukları yedi kavim ile Medyenliler ve Amelekiler tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir. Fakat Yahudilerin bu kavimlerle savaşma yükümlülüklerinin farzıyeti devam etmektedir. Çünkü Yahudi geleneğinde özellikler Amelekiler, Tanrı’nın hükümrancılığının yeryüzünde egemen olmasını engelleyen edebi düşman olarak görülmektedir. Bu kavimlerin dışında yapılan ve farz olmayan savaşlar konusunda da Tevrat’ta kesin hükümler bulunmaktadır. Tevrat’a göre teslim olmaya yanaşmayan kavimlerin erkekleri kılıçtan geçirilmeli, kadınları, çocukları ve bütün malları yağmalanmalıdır. O kadar ki meyve vermeyen ağaçları bile kesilip yok edilmelidir. Benzer şekilde ötekilere karşı şiddet, nefret ve öfke içeren ifadelerle çeşitli Yeni Ahit metinlerinde de rastlamak mümkündür. Örneğin, İncillere göre Hz İsa geliş gayesi ile ilgili şöyle der: ‘Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Ben barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben, oğulla babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim’ (Matta 10/34-35). Yine Hz İsa’nın yakalanmadan önce söylediği söylenen, ‘Kılıcı olmayan abasını satıp kılıç alsın’ (Luka 22/36) sözleri bu açıdan dikkate değerdir. (ALKAN, 2016)

Yahudilerin ve Hıristiyanların kutsal metinlerinde olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’de yer yer öldürme, çatışma ve savaşla ilgili ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“Haram aylar geçince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürünüz, yakalayıp hapsediniz, bütün muhtemel geçitleri tutup onları gözetleyiniz. Eğer tevbe eder, namaz

KURTUBA AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER V. ULUSAL ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
“BİR İNSANLIK SORUNU OLARAK ŞİDDET”

kılar ve zekat verirlerse onları salıveriniz (Tevbe, 9/5). Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle, boyun eğerek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın (Tevbe, 9/29) Onları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın. O fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Yalnız Mescid-i Haram'ın yanında, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın! Fakat sizi öldürmeye kalkışarlarsa, hemen onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir (Bakara, 2/190) “ (ALKAN, 2016)

El Kaide vb. örgütlerde olduğu gibi, dini motifli terör örgütleri, Kur'an-ı Kerim'deki bu tür ayetleri genel bağlamından kopararak eylemlerinde bir meşruiyet dayanağı olarak kullanmaktadırlar. Halbuki yukarıdaki ve benzeri ayetlerde yer alan “Onları nerede yakalarsanız öldürün” (Bakara, 2/191), “Onların nerede bulursanız öldürün” (Nisa, 4/89), “Müşriklerle topyekün savaşın” (Tevbe, 9/36), “Kafirlerin size yakın olanlarıyla savaşın” (Tevbe, 9/123) tarzı Kur'an'da geçen ifadeleri kendi bağlamında ve Kur'an'ın genel bütünü ve felsefesi içerisinde değerlendirmek gerekir. (ALKAN, 2016)

Kur'an-ı Kerim savaşla ilgili temel prensip ve ölçüleri de birçok ayette açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir: *Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, adil davrananları sever (Mümtehine, 60/8). Allah sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir (Mümtehine, 60/9) Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez (Bakara, 2/190). Ayetlerden de anlaşıldığı gibi Kur'an Müslümanlara din konusunda kendileriyle mücadele eden ve yurtlarından çıkarmaya çalışanlara savaşmaya izin vermiştir. Savaşta orantısız güç kullanılmasını ise, “Allah aşırı gidenleri sevmez” ifadesiyle yasaklamıştır.*

Bu itibarla, özellikle masum insanlara karşı gerçekleştirilen şiddet ve terör eylemlerinin doğrudan İslam'la ilintilendirmenin teolojik ve hukuki dayanağı bulunmamaktadır. (ALKAN, 2016)

İlahi metinlerde şiddet çağrıştıran ifadeler bulunmaktadır. Eski Ahit'te İsrail oğulları düşmanlarını öldürmeye, mallarını yağmalamaya, yakıp yıkmaya davet edilirken,

KURTUBA AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER V. ULUSAL ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
“BİR İNSANLIK SORUNU OLARAK ŞİDDET”

Yeni Ahit’te kılıçtan, kandan bahsedilip Mesih düşmanlarının yok edilmesi istenmekte ve Kur’an’da düşmanların öldürülmesine yönelik ayetler bulunmaktadır. (Celal Çayır, 2011)

Şiddet ve terörizm faaliyetlerinde dinin araç olarak kullanıldığı ilk örnekler, Filistin’de Romalılar’a karşı vergi ayaklanması başlatan Yahudi Özgürlük Hareketi Zeolatlara kadar uzanmaktadır. Bu ayaklanma, güçlü dinsel öğeleri olan Jewish Zealots liderliğinde bir başkaldırıdır. Gerçekleştirdikleri terör eylemleriyle toplum üzerinde baskı, korku ve panik havası oluşturan örgüte, Romalılar da karşı mücadele başlatmışlardır. Romalıların takibi ve etkili operasyonları karşısında örgüt, kayadan kale olan Masada’ya çekilmiştir. Romalıların kaleyi kuşatmaları ve şiddetli saldırıları karşısında dayanamayacaklarını anlayan örgüt mensupları, MÖ.73 yılında topluca intihar etmişlerdir. (ALKAN, 2016)

Kahane’ye göre Yahudiler, tarihsel süreçte Tanrı’nın kutsal planında kendisine biçilen rolü oynayan seçilmiş bir halktır. İsrail toprakları da bu seçkin Yahudi halkının evidir. O nedenle bu topraklarda Filistin devleti veya Filistinlilerin yaşaması mümkün değildir. Kutsal topraklarda kurulan İsrail devleti ise ne laik, ne batılı ne de doğuludur; İsrail devleti bir Yahudi devletidir. Henüz Yahudi Şeriatını tüm kurallarıyla uygulayan bir Yahudi devletinin kurulmadığını düşünen Kahane, yumuşaklık ve uyum arayanlara, Yehova’nın yolunu takip etmedikleri, hatta onu reddettikleri ve eski Musevilerin saygınlığına gölge düşürdükleri için şiddetle karşı çıkmıştır. Bu itibarla, şiddet uygulayan bir Yahudi’nin daha güçlü bir Yahudi olduğunu, daha güçlü Yahudi ise daha hür bir Yahudi olacağını ifade etmiştir. (ALKAN, 2016) Görüldüğü gibi Kahane, Filistinlilere karşı şiddet ve terörün uygulanabileceğini düşünce ve fikirleriyle meşrulaştırmaya çalışmıştır. Ona göre kutsal topraklara güçle hâkim olunabilir, Araplar da şiddet ve terörle kutsal topraklardan tamamen sürülebilir. (ALKAN, 2016)

Aynı ideolojik iklimden beslenen Bar-İlan Üniversitesi hukuk öğrencisi Yigal Amir de, 4 Kasım 1995 tarihinde İsrail Başbakanı İzak Rabin’i barış yanlısı ve Araplara karşı müsamahalı olmakla suçlayarak öldürmüştür. Amir tutuklandığında polise, “*Tanrının emirlerine uyarak tek başıma eylemi yaptım. Pişman değilim*” demiştir. Amir, sorgusu sırasında Filistinlilere toprak verilmemesi için başbakanı öldürdüğünü ve bunu yaparken Yahudi din yasalarını yerine getirdiğini ifade etmiştir. (ALKAN, 2016)

1967 Arap-İsrail savaşı sonrasında da bazı örgütler kurularak faaliyetler başlamıştır. 1974 yılında kurulan Guş Emunim hareketi bunlardan biridir. 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail’in Arapları yenmesine derin kutsal anlamlar yükleyen örgüt, kazanılan zaferde

Tanrı'nın eli olduğunu iddia ediyor ve Tanrı tarafından Yahudilere “*Vaat Edilen Toprakların*” gerçekleşeceğine inanıyordu. Nitekim örgütün amacı da, Tanrı tarafından vaat edilmiş bu toprakların yeniden kazanılması için mücadele etmektir. (ALKAN, 2016)

Yahudilik de olduğu gibi Hıristiyanlığı benimsemiş toplumların tarihinde de dini referanslardan hareketle sayısız şiddet ve terör olayına rastlamak mümkündür. Nitekim Batı dünyasının, 11. yüzyılın sonlarında “*Kudüs'ü kurtarma*” sloganıyla başlattığı Haçlı Seferleri (1096-1291) ve bu seferler esnasında işlenen cinayetler ve gerçekleştirilen katliamlar dini şiddet ve terörizme verilebilecek örneklerle doludur. O dönemdeki kiliseler İslam'a ve Müslümanlara karşı seferler düzenlenmesi için sık sık çağrılar yapmış; bu kutsal savaşa katılanları takdis etmiş; savaşta ölen Hıristiyanları ise şehit ilan etmiş; kendilerine karşı savaşan Müslümanların ise şeytan olduklarını savunmuşlardır. Haçlı Seferleri'nin tek nedeni muhatabı yalnızca Müslümanlar olmamıştır. Bu seferler zaman zaman heretik olarak değerlendirilen çeşitli Hıristiyan mezheplerine karşı da düzenlenmiştir. (ALKAN, 2016)

İnsanlığın günahına kefaret olmak üzere Tanrı'nın, günahsız oğlunu kurban etmesi, şu ya da bu şekilde şiddet içermektedir. Çarmıhta acı çeken ve ölen İsa'nın şahsında gerçekleşen şiddet, Hıristiyan geleneğinde şiddetin yasal bir zemine oturtulmasında referans alınmış, Hıristiyanların iktidarın mutlak sahibi oldukları dönemlerde, kendileri tarafından heretiklere, klise karşıtı muhaliflere ve diğer inanç bağlılarına karşı yürüttükleri şiddet eylemlerine haklılık kazandırmıştır. (GÜNDÜZ, 2002)

Hıristiyanlığı referans olarak gerçekleştirilen şiddet ve terör eylemleri yalnızca Haçlı Seferleri'nde değil, Orta Çağ ve sonrasında *Engizisyon* düşüncesinin Engizisyon Mahkemeleriyle yaygın bir uygulamaya dönüşmesiyle birlikte kendi müntesiplerine yönelik olarak da gerçekleştirilmiştir. Süreç ilk üç asrında yasaklı bir din olarak varlığını sürdüren Hıristiyanlığın MS. 313 Milano Fermanı ile Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelen Pavlosçu kilise, din konusunda sadece kendisinin belirleyici olduğu iddiasıyla dini kendi tekeline almış ve devletin gücünü arkasına alarak kendisine muhalif olanları sapkın olmakla itham etmiştir. Muhaliflerine karşı adeta süreklilik avı başlatan kilise, geçmişte kendisinin şikâyetçi olduğu baskı ve şiddeti fazlasıyla kendi dindaşlarına, düşünörlere, bilim adamlarına, kilise otoritesine karşı çıkan bazı siyasal liderlere, dini düşünce ve yaklaşımlarıyla kilisenin çizdiği kalıpların dışına çıkanlara ve kiliseye bağlı olmayan laik kesimlere uygulamaktan çekinmemiştir. (ALKAN, 2016)

Bu dönemde Engizisyon Mahkemeleri’nde yargılanan binlerce insan, ağır işkencelerden geçirilmiş ve yakılarak öldürülmüştür. O kadar ki Çek milli kahramanı ve ilahiyatçı Jan Hus (1372-1415) ve ünlü düşünür Giordano Bruno (1548-1600) bile görüşleri nedeniyle diri diri yakılarak cezalandırılmışlardır. Mahkemelerde isnat edilen suçları hemen kabul edenler ise daha az işkence görmüştür; tövbe edenler de mallarına el konularak ömür boyu hapse mahkûm edilmişlerdir. Kilisenin özellikle mensuplarına yönelik bu şiddet ve terör eylemleri yüzyıllar boyu sürecek olan kanlı mezhep savaşlarına neden olmuştur. Bu kavgaların sonunda Hıristiyanlık; Katolik, Ortodoks ve Protestanlık gibi farklı mezheplere bölünmüştür. (ALKAN, 2016)

İslam tarihinde ortaya çıkan *Hariciler* de İslam’ı istismar eden ilk dini terör hareketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hariciler, Hz Ali ve Muaviye arasında yaşanan Sıffin Savaşı sonrasında ortaya çıkmışlardır. Muaviye tam savaşı kaybetmek üzereyken Amr b. As’ın önerisiyle Kur’an ayetlerini mızrakların ucuna bağlatarak aramızda hakem olsun önerisini getirmiştir. Hz Ali bu öneriyi bir savaş hilesi olarak görmüş ve netice alınana kadar mücadeleye devam edilmesini istemiştir. Ancak sonradan Hariciler olarak teşekkül edecek olan grup, Hz Ali’yi bu öneriyi kabul etmesi için zorlamışlardır. Hz Ali başka çare kalmadığını görerek bu öneriyi kabul etmek zorunda kalmıştır. (ALKAN, 2016)

Hakem Olayı sonrasında Hz Ali, Muaviye’nin hakemi Amr b. As tarafından halifelikten azledilmiş, yerine Muaviye halife tayin edilmiştir. Bu defa Hariciler, Hz Ali’yi hakeme gitmesi için kendileri zorladıkları halde ‘*hakeme gitmeyi*’ bir suç olarak ilan ederek, Hz Ali’den işlediği suçtan dolayı tövbe etmesini istemişlerdir. Onlara göre Hz Ali hakeme gitmeyi kabul ederek küfre gitmiştir. Kendileri de aynı şekilde küfre girdikleri halde onlar tövbe ettiklerini söylemişlerdir. Hariciler kısa bir süre sonra, ‘*Allah’ın hükmüyle hükmetmeyenler, işte onlar kâfirdirler*’ (Maide, 5//44) ayetini ‘*Hüküm yalnız Allah’ındır*’ şeklinde slogan haline getirerek bata Hz Ali ve Muaviye olmak üzere kendilerine uymayan tüm Müslümanları *tekfir* ederek savaş açmışlardır. Haricilerin oraya çıkışında içinde yetiştikleri toplumun tarihsel, ekonomik, sosyal, siyasi ve psikolojik koşulları etkili olmuştur. Zira bu koşullar, onların din algılamalarını da çok derinden etkilemiştir. Bu nedenle ortaya attıkları konularda Kur’an ayetlerinin zahirine göre hüküm veriyorlar ve bu hükümlerin kutsal bir din olduğunu zannediyorlardı. (ALKAN, 2016)

Hariciler, “emir bi’l-ma’ruf” ve “cihad” esaslarına dayanarak İslam adına şiddet ve terörü temellendirmekte idiler. Aslında “iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak” prensibi

İslâm’ın her bir Müslüman’a yüklediği bir görevdir. Kur’an’da “Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan, Allah’a inanan hayırlı bir ümmetsiniz.” (Al-i İmran 3/110) şeklinde buyrulmaktadır. Hz. Peygamber ise, konumuzla alakalı olarak “Sizden bir kötülüğü gören, onu eliyle düzeltsin, gücü yetmezse diliyle düzeltsin, buna da gücü yetmezse kalbi ile buğz etsin, ama bu imanın en zayıfıdır.” (Müslim, İman, 78; Ebu Davut, Salat, 232) buyurmuştur. Müslümanlar bu emir gereği iyiliği tavsiye edecek, kötülüklerden ise sakındıracaktır. Bu genel bir görev olmasına karşın, Hâricîlerin ve Hâricîlerden etkilenen bir kısım fırka ve cereyanların bu prensibi uygulayış tarzları farklılık göstermektedir. (BULUT, 2009)

Maruf (iyi) ve münker (kötü) kabul edilen şeylerin mahiyeti, nasıl bilinecekleri ve bunlara karşı nasıl bir metot takip edilmesi gibi hususlarda İslam düşünce ekollerinin farklı yaklaşım ve tutumlarının olduğunu görmekteyiz. Hadaî toplumlarda maruf ve münkerin uygulanması müesses yapılara bırakılırken, şehirleşmeyi tam olarak tamamlayamayan bedevi toplumlarda ferdi uygulamaların ön plana çıktığı görülür. “İyiliğin emredilmesi, kötülüğün engellenmesi” prensibinin uygulanmasında Ehl-i Sünnet âlimleri zor kullanmanın caiz olmadığı noktasında ittifak etmektedirler. Mesela Ebû Hanife, bu prensip adına İslâm ümmetinin başında bulunan ve ümmetin birliğini temsil eden devlet başkanına karşı isyan ederek, silahlı mücadeleye girişen ve böylece cemaatin birliğini tehlikeye sokanların ıslahtan ziyade ifsat ettiklerini belirtmiş, bu sebeple Hâricîleri şiddetle eleştirmiştir. (BULUT, 2009)

Sünnî ulemaya göre, toplumda yeni haksızlıklara, fitne ve fesada yol açılmasını önlemek amacıyla, iyiliği emir kötülükten uzaklaştırma faaliyetlerinde, yaptırımli fiili müdahaleler sadece resmi kurumlara bırakılmalıdır. Fertlerin ve sivil örgütlerin yetkileri ise eğitim, aydınlanma ve uyarma gibi barışçı teşebbüsler ve iyiliğe ortam hazırlamakla sınırlandırılmıştır. Ancak tatbikatlarından örnekler sunacak olduğumuz Hâricîlere göre, kötülüğe sapan herkese karşı silahlı mücadele gereklidir. Bunlara göre zalim olan devlet başkanları, silahlı ya da silahsız olarak idareden uzaklaştırılmalıdır. Onlar, isyan hareketlerini de bu temel anlayışlarına dayandırmışlardır. Dinî metinleri ve onların anlam çerçevesini yeterince anlayamayan Hâricîler, zihinlerinde yapay bir dünya oluşturmuş; ortaya koydukları şiddet ve terörü dini amaçlar için yaptıklarına kendilerini inandırmışlardır. İslamiyet’in asla kabul etmeyeceği böyle bir zihniyetin temelinde din alanında yanlış bilgilenme yatmaktadır. Hâricîlerin “iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak” prensibini uygulamalarına gelince, bu konuda onlar, son derece sert ve

haşindirler, herhangi bir taviz veya müsamahaya yer vermezler. Zira içinde buldukları kabileler arasında sürekli savaş ve kan davalarının hüküm sürmesi ve oldukça zor hayat şartları altında yaşamak zorunda kalmaları, bu insanları sert tabiatlı, savaşçı ve şiddet yanlısı yapmıştır. (BULUT, 2009)

Hz. Peygamberin ashabını öldürecek kadar ileri giden Harici zümreleri, bunu gaye edindikleri "iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak" prensibi adına yapmışlardı. Arıcak bu prensibi yerine getirirken büyük bir fitne hareketinin. İçinde olduklarının da farkında bile değillerdi. Çünkü İslam dünyasında tam bir terör havası estirmekte idiler. Bununla birlikte onlar, gayr-i Müslimlere ve özellikle ehl-i kitaba karşı çok şefkatli idiler. Kaynaklarda geçen bir rivayete göre bir grup Harici, bir Hıristiyan' dan hurma almak istemişti. Adam, "Alın sizin olsun" dedi. Onlar ise "Vallahi bunu parasız almayız." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hıristiyan adam; "Bunu garip şey, Abdullah b. Habbab gibi bir adamı öldürüyorsunuz, fakat bizim hurmamızı para vermeden almak istemiyorsunuz?" dedi. Yine Haricilerden bir grup, bir gün yolda giderken bir Müslümanı ve bir Hıristiyan'ı yakalamışlar, Müslümanı öldürüp, zimmet-i nebeviyeyi muhafaza düşüncesi ile Hıristiyan'a dokunmamışlardı. Başka bir rivayette Abdullah b. Habbab'ı ve hamile eşini şehit ettikleri sırada bir Harici, ağaçtan düşen bir hurmayı ağzına almıştı. O, "bedelini vermediği bu hurmayı nasıl yersin?" diye arkadaşları tarafından öldürülmüştü. Bu nevi örnekler, Haricilerin "iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak" prensibini nasıl uyguladıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Doğrusu bunun izahını yapabilmek zordur. Bununla birlikte onların, Kur'an emirlerini İslam'ın ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu bütünlük içinde değil de, parçacı yaklaşımları sebebiyle aşırılığa düştükleri rahatlıkla söylenebilir. (BULUT, 2009)

Haricilerden sonra İslam tarihindeki en önemli sapma hareketlerinden biri de Haşhaşilerdir. 11. ve 13. yüzyıllar arasında Selçuklu hâkimiyetindeki bölgelerde faaliyet gösteren Haşhaşiler, Batınlığın bir kolu olan ‘*Nizari İsmaili*’ği olarak anılan, yarı açık ve yarı gizli protest bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Nizari İsmaili devleti, Hasan Sabbah tarafından 654 tarihinde Kazvin'in Kuzey-Doğusunda erişilemez bir vadideki Alamut Kalesi'nin ele geçirilmesiyle kurulmuş, 1256 tarihindeki Moğol istilasına kadar varlığını sürdürmüştür. Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ni ele geçirdikten sonra genç fedaileri suikastlarda kullanabilmek için faaliyet yürüttüğü bölgenin tarihi, coğrafi, kültürel ve dini özellikleri konusunda ve askeri eğitimler düzenleyerek yetiştirdi. Suikastlar için seçtiği militanların motivasyonlarını artırabilmek amacıyla da, kalede Kur'an'da geçen cennet

tasvirlerinden de yararlanarak içerisinde kadınların da olduğu “gizli” bir “yalancı cennet” inşa ettirdi. Fedailer suikasta gönderilmeden önce “haşhaş” verilerek bu yalancı cennete gönderiliyordu. Haşhaşın etkisi geçip de fedailer kendine geldiklerinde, eğer verilen suikastı başarıyla gerçekleştirirlerse ebedi olarak bu cennette kalacakları telkin ediliyordu. (ALKAN, 2016)

Fedailerin gözünde Hasan Sabbah, “peygamber”den de öte bir “mehdi” konumundaydı. Genç fedailerini eğiten “dai”ler, dini referansları kullanarak Hasan Sabbah’ı fedailerin gözünde ulaşılamaz biri olarak gösteriyorlardı. Günlerce liderlerini göremeyen fedailer kendisiyle ilk karşılaştıklarında adeta büyüleniyor ve her dediğini yaşamaları pahasında yerine getiriyorlardı. Hasan Sabbah da fedailerinin bu bağlılıklarını siyasal amaçlar için kullanıyor, Selçuklu devlet adamları başta olmak üzere, kendisine muhalif olan herkesi etkisiz hale getirebilmek için tehdit, şantaj, baskı, korku başta olmak üzere her türlü terör yönetimini kullanıyordu. (ALKAN, 2016)

İslam tarihinde Hariciler ve Haşhaşiler kendilerinden sonra ortaya çıkacak olan birçok şiddet ve terör hareketine ilham kaynağı olmuştur. Nitekim modern zamanlarda da İslam dünyasında dini referanslardan hareketle şiddet ve terör hareketleri kurularak faaliyet yürütmüştür. (ALKAN, 2016)

Dini terörizme en önemli örneklerden biri de Hindistan’da ortaya çıkan *Thuglar*dır. 600’lü yılların sonunda dini bir hareket olarak ortaya çıkan Thuglar, 1800’lü yılların ortalarına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Eylemlerinin çoğunu elleriyle boğarak gerçekleştiren Thuglar, yıkım tanrıçası olan Kali’ye kurban etmek üzere kırsal bölgelerdeki birçok yolcuyla sistematik bir biçimde kaçırarak öldürmüşlerdir. (ALKAN, 2016)

Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde pek çok toplumda iktidarı elinde bulunduran güçler, iktidarlarını korumak, iktidarlarının devamını sağlamak veya güçlerine meşruiyet kazandırmak için, ilk insandan beri kesintisiz olarak yaşanan bu olguyu kullanmaktan ve istismar etmekten çekinmemişlerdir. Bu nedenle de tarihin her döneminde, dini referans alan şiddet ve terör hareketlerine rastlamak mümkündür. Ancak özellikle hiçbir semavi din, saldırganlık üzerine inşa edilmemiş ve dinler, tarihi boyunca yaşanan çatışmalar, o dinlerin takipçilerinin yanlış yorum ve icraatlarından kaynaklanmıştır.

Kaynakça

- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 24). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 24 - 25). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 25). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 25 - 26). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 26). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 27 - 28). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 29). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 32 - 33). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 33). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 30). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 34). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 34 - 35). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 35). ANKARA : KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 37 - 38). ANKARA : KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 38 - 39). ANKARA : KARINCA.

- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 47). ANKARA : KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 39 - 40). ANKARA : KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 40). ANKARA: KARINCA.
- ALKAN, N. (2016). N. ALKAN içinde, *EL KAİDE'DEN İŞİD'E DİN, ŞİDDET VE TERÖRİZM* (s. 41). ANKARA : KARINCA.
- Ateş, A. (2002). A. Ateş içinde, *kur'an'a göre dinde zorlama ve şiddet sorunu* (s. 11 - 12). MALATYA: BEYAN.
- Ateş, A. (2002). A. Ateş içinde, *kur'an'a göre dinde zorlama ve şiddet sorunu* (s. 27 - 28). MALATYA: BEYAN.
- Ateş, A. (2002). A. Ateş içinde, *kur'an'a göre dinde zorlama ve şiddet sorunu* (s. 29). MALATYA: BEYAN.
- Bulut, H. İ. (2009). Dini Şiddetin Fikri Arka Planı Olarak Haricilik ve Günümüze Yansımaları. *Usül İSLAM ARAŞTIRMALARI*, 48-49-50-51.
- BULUT, H. İ. (2009). Dini Şiddetin Fikri Arka Planı Olarak Haricilik ve Günümüze Yansımaları. *USÜL İSLAM ARAŞTIRMALARI*, 48-49-50-51.
- Celal Çayır, Ö. Ç. (2011). DİN VE ŞİDDET ÜZERİNE PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4.
- GÜNDÜZ, Ş. (2002). Ş. GÜNDÜZ içinde, *Dinsel Şiddet Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık* (s. 79). SAMSUN: ETÜT.
- GÜNDÜZ, Ş. (2016). Din ve Şiddet Paradoksu. *DergiPark*, 12 - 13.
- Sancaklı, P. D. (2016). P. D. Sancaklı içinde, *HADİSLERDE FAKİRLİK VE ZENGİNLİK PROBLEMİ* (s. 24). İSTANBUL: RAĞBET.